

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ ВИВЧЕННЯ
СЛОВ'ЯНСЬКИХ КУЛЬТУР
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ СЛАВІСТІВ

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ СВІТ

До XII міжнародного з'їзду славістів
(Париж 2023 р.)

щорічник

Випуск 18

Київ
2019

Редакційна колегія:

Скрипник Г. А. – *голов. ред.; академ. НАН України, доктор іст. наук, проф.*
 Вахніна Л. К. – *заст. голов. ред.; канд. філол. наук*
 Мушкетик Л. Г. – *заст. голов. ред.; чл.-кор. НАН України, доктор філол. наук*
 Карацуба М. Ю. – *відп. секр.; канд. філол. наук, доцент*

Грица С. Й. – *чл.-кор. НАМУ, доктор мистецтвознав., проф.*
 Жулинський М. Г. – *академ. НАН України, доктор філол. наук, проф.*
 Іваницький А. І. – *чл.-кор. НАН України, доктор мистецтвознав., проф.*
 Івановська О. П. – *доктор філол. наук, проф.*
 Козак С. – *інозем. член НАН України, доктор габ., проф. (Польща)*
 Луговська Й. – *доктор габ., проф. (Польща)*
 Микитенко О. О. – *доктор філол. наук*
 Новак В. С. – *доктор філол. наук, проф. (Білорусь)*
 Онищенко О. С. – *академ. НАН України, доктор іст. наук, проф.*
 Паламарчук О. Л. – *канд. філол. наук, проф.*
 Радишевський Р. П. – *чл.-кор. НАН України, доктор філол. наук, проф.*
 Руда Т. П. – *доктор філол. наук*
 Семенюк Г. Ф. – *доктор філол. наук, проф.*
 Юдкін І. М. – *чл.-кор. НАМУ, доктор мистецтвознав.*

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту мистецтвознавства,
 фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
 (протокол №14 від 24.12.2019)*

*Включено до переліку фахових видань України з філологічних дисциплін (фольклористика)
 (Наказ МОН України № 996 від 11.07.2017 р.)*

Слов'янський світ : щорічник. Вип. 18 / [голов. ред. Скрипник Г. А.] ;
 С48 НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2019. 284 с.
 ISSN 2522-9834

Щорічник «Слов'янський світ» присвячено комплексному дослідженню художньої культури слов'ян. У полі зору авторів – важливі проблеми сучасної славістики: витоки слов'янської культури, художня традиція і сучасна культура, тенденції розвитку слов'янських літератур, фольклорний дискурс. У випуску висвітлено наукову діяльність славістів різних країн – літературознавців, мовознавців, фольклористів, етнологів; представлено нові видання, інформацію про славістичні форуми. Збірник розрахований на науковців та студентів, а також усіх, хто цікавиться питаннями фольклористики.

The annual publication «Slavic World» is dedicated to the complex research of the Slavic culture. The authors of the edition pay attention to the fundamental problems of the contemporary Slavic studies: routes of the Slavic culture, artistic tradition and contemporary culture, tendencies of the development of Slavic literatures, folklore discourse. Some biographical information about scholarly works of the Slavic literary critics, folklorists, linguists, and ethnologists as well as reviews about the new papers, information about the Slavic forums are given.

This edition will be very useful for filologies, students and for the public at large.

*Видання зареєстроване Міністерством юстиції України
 Свідоцтво КВ № 12397-1281 Р від 20.03.2007 р.*

УДК 398.91(=161=411.21):305

Дар'я Завгородня

«ВОЛОС ДОВГИЙ, А РОЗУМ КОРОТКИЙ»:
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ
У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ
ТА АРАБСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ

Стаття присвячена дослідженню та порівнянню традиційних уявлень про роль і місце жінки у східнослов'янській та арабській культурах. На основі аналізу відтворених у пареміях уявлень про стать здійснено спробу виявити та описати гендерні стереотипи, що стосуються співвідношення значимості ролей чоловіка та жінки у сімейному й суспільному житті, унаслідок авторка дійшла висновку про подібність характеру реалізації андроцентричної концепції в аксіології паремійного фонду обох культур. Також сфокусовано увагу на відмінностях, зумовлених етнокультуральними чинниками.

Ключові слова: прислів'я, гендер, стереотип, аксіологема, чоловік, жінка.

The article is dedicated to the research and comparison of traditional notions about the woman significance and place in East Slavic and Arabian cultures. Proceeding from the analysis of the gender representations reproduced in proverbs and sayings, an attempt to find out and describe gender stereotypes concerning the correlation between the importance of man and woman in family and social life is made. The similarity of the way of androcentric concept realization in the axiology of proverbs and sayings fund of both cultures is concluded. Attention is also focused on the differences, specified by ethno-cultural factors.

Keywords: proverbs, gender, stereotype, axiologeme, man, woman.

Зв'язок «культура – стать» є двостороннім: з одного боку, культурні феномени несуть на собі відбиток маскулінного / фемінного, з другого, – самою культурою закладаються

певні рольові очікування, які загострюють диференціацію за статевою ознакою. Гендерні дослідження фольклору дають розуміння природи закладених у культурі стереотипів. Інтеріоризація цінностей відбувається значним чином через народну культуру, уявлення про образи ідеальних чоловіка та жінки формуються, зокрема, через фольклор. Народна творчість транслює культурні аксіологеми «чоловіче» – «жіноче», які демонструють колективні уявлення про еталон. Вивчення фольклору цінне тим, що воно дає багатомірне уявлення про розподіл соціальних та сімейних ролей чоловіка і жінки, зокрема розподіл сфер жіночого / нежіночого, обумовлений культуральними чинниками.

Дослідження гендерних аспектів фольклору у зв'язку з дослідженням історичного епосу закладено у роботах Вука Караджича про слов'янський епос, в українській фольклористиці думка була підхоплена М. Гоголем у зв'язку з аналізом українських пісень, знайшла розвиток у роботах Миколи Гоголя, Філарета Колесси, зокрема розподіл фольклорного матеріалу, його зміст залежно від статі виконавця. Серед сучасних українських науковців до проблеми зверталися: І. Павленко у роботах «Легенди та перекази Нижньої Наддніпряни: буття у просторі та часі» [22], «Гендерні особливості фольклору “країни козаків”» [23], Н. Годзь у праці «Культурні стереотипи в українській народній казці» [5], Л. Мушкетик («Жіночі персонажі української чарівної казки») [16], М. Демедюк («Образ жінки у казковій прозі Західної України кінця ХІХ – початку ХХ століття (за матеріалами “Галицьких народних казок” в упорядкуванні Івана Франка)») [7] та ін. Отже, проблема достатньо досліджена на матеріалі епічних та ліричних жанрів. Особливий інтерес викликають малі фольклорні форми, зокрема прислів'я. Вони акумулюють соціокультурний досвід, концентрують в собі історію моралі та виступають регуляторами норм соціальної поведінки, діапазон їхнього вживання є значно ширшим порівняно з іншими жанрами, а отже, вивчен-

ня закладених в них гендерних уявлень дає змогу докладно проаналізувати позицію суспільства щодо місця чоловіка та жінки у системі соціальних інститутів. Примітно, що у сформованих гендерних стереотипах значною мірою відбиваються національні засади досліджуваного фольклорного матеріалу.

Компаративний аналіз прислів'їв дозволяє визначити ступінь збігів та розбіжностей стосовно наявності, специфіки та функціонування гендерних стереотипів у межах окремої етнічної спільноти. Подібні дослідження неодноразово проводилися на матеріалі пареміологічного фонду східнослов'янських та європейських народів [9; 12; 31; 32]. Арабська культура в цьому аспекті вітчизняною наукою майже не досліджувалася, хоча вона представляє особливий інтерес, адже традиційно трактується як суто маскулінна.

Європейські та американські медіа подають інформацію про гендерну стратифікацію арабського світу з позиції власних цінностей, тому акцентують увагу на його традиційних засадах і «вторинній» ролі жінки в ньому, екстраполюючи на іншокультурний світ свої погляди. На сьогодні можна говорити про створений мас-медіа образ жінки в арабському суспільстві, який міфологізується. Жінка постає беззахисною істотою, що не має права на власну думку та перебуває під постійним гнітом чоловіка і його родини. Та чи відповідає дійсності цей образ? Наскільки виправданим є визнання феномену андроцентричності арабського світу? Чи дійсно цінність людини в менталітеті арабів визначається її статтю? У дослідженні зроблена спроба прояснити, які відповіді на ці питання дають прислів'я арабського світу. Стаття спрямована на розкриття спільного та розбіжного у ставленні до жінок й уявленні про жінку у східнослов'янському та арабському традиційному і сучасному суспільствах.

Стрімкі зміни у суспільній ролі жінки відбувалися у східнослов'янській культурі впродовж останнього століття, це сприяло появі нових творів та необхідності переглянути уста-

лені погляди, а відтак проведено низку досліджень, зокрема у пареміології. Найактивніше проаналізували англійські [31; 32] та російські паремії [31; 32; 9]. Є ґрунтовні дослідження феноменів маскулінності та фемінінності у східнослов'янській культурі [12; 14; 19].

Останнім часом у вітчизняній науці з'являються дослідження культури мусульманського світу, що зумовлено етно-ренесансом національних меншин, які відновлюють власну релігію та культуру.

У статті О. Кухаревої «Образ жінчини в арабських пословицях» ідеться про відображення в арабських прислів'ях, приказках та інших клішованих виразах місця та ролі жінки в суспільстві, традиційних пріоритетів арабських народів, пов'язаних із закріпленням її підлеглого статусу. Автор доходить висновку, що у своїх прислів'ях араби здебільшого закріплюють негативні якості жінки, її слабкості, але водночас наголошується на її важливій, незамінній ролі в житті родини [11].

Проте становище жінки в арабському світі поступово змінюється, цьому сприяють значні запозичення з європейської культури, ідеї жіночої емансипації поступово проникають у мусульманський світ, тому проблема ґендерних стереотипів у пареміях досліджується арабською наукою.

У дисертації «A gender and language analysis of omany proverbs» Суад Амбу-Саїді розглядає типи жіночих маркерів та їхні конфігурації у прислів'ях. Автор говорить, що прислів'я про жінок з негативною конотацією вже не мають суттєвого впливу на закріплення ґендерних стереотипів. Провівши соціальне опитування та анкетування, науковець дійшов висновку, що значна частина паремій уже не використовується (особливо серед молоді) – для більшості реципієнтів такі прислів'я незнайомі, а отже, вони не сприяють маргіналізації жінки та закріпленню її підлеглого статусу. Робота цінна дослідженням явища в динаміці, врахуванням під час аналізу екстратексту-

альних факторів. Автор дослідження висловлює сподівання, що більшість негативних ревербацій зникнуть в ході змін, яких зазнає суспільство сьогодні [38].

У праці «The representation of women in Moroccan proverbs» арабська дослідниця Мер'ем Фаті говорить, що прислів'я виконують у суспільстві функцію легітимації певних стереотипів, особливо щодо жінок, адже усна традиція має велике значення в арабській культурі. Оскільки Марокко – типове патріархальне суспільство, то прислів'я покликані підтримувати маскулінне домінування в соціумі, жінки представлені в пареміях як нерозумні, обмежені та вразливі, залежні від чоловіків, отже, ідеї емансипації потребують активної пропаганди в країні. Ця робота надзвичайно цікава тим, що гендерні питання на матеріалі фольклору піднімає жінка-марокканка, щоправда та, яка має європейську освіту і говорить про цінності власної культури з урахуванням цінностей європейської цивілізації. Однак це – маркер змін місця жінки у соціумі, в її самосвідомості, ознака розмивання стереотипів [36].

У статті «Patriarchal Concepts of Woman in English, and Arabic Proverbs» дослідниця Азар Хасім Алі Ель-Зубаїді говорить про ідеї андроцентричності, які послідовно простежуються в арабських та англійських пареміях. Авторка використовує метод контент-аналізу, оскільки, на її думку, паремія може бути вірно інтерпретована, лише виходячи з контекстуального оточення. Дослідниця доводить, що патріархальні концепції закладені як в арабських, так і в англійських прислів'ях, проблема має загальнокультуральний характер, отже, арабська культура не є в цьому аспекті резонансним виключенням. Ця робота цінна тим, що її концепція не передбачає притаманного багатьом компаративним дослідженням євроцентризму, автор не робить контрастного протиставлення, а акцентує увагу на спільних для обох культур тенденціях [35].

Враховуючи характер попередніх досліджень, цікаво проаналізувати, чи реалізується андроцентрична концепція у

східнослов'янських прислів'ях, на яких рівнях, за якими параметрами характер реалізації близький арабській моделі цього феномену: чи так багато розбіжностей та що превалює – національне / релігійне чи загальнолюдське / універсальне, що вироблялося століттями та сприяло виживанню роду / етносу / людства.

Тема «культурних вимірів чоловічого та жіночого» переживає період актуалізації. Ця проблема набуває особливого значення при вивченні «закритих» культур, що характеризуються високим рівнем стабільності традиційних моделей поведінки, до таких належить арабська культура. «Закритість» культури дає змогу іншокультурним ЗМІ вільно інтерпретувати процеси, що протікають у її межах, систему цінностей та суспільних норм. Оскільки фольклор є незаангажованим джерелом інформації про ментальність, його вивчення дає змогу об'єктивно оцінити стан проблеми, абстрагуючись від стереотипних уявлень, сформованих цілеспрямованою діяльністю мас-медіа.

У наш час, коли гендерні ролі в європейському суспільстві нівелюються та часто інверсуються, коли ідеї жіночої емансипації поступово, але не так активно, як у європейській культурі, проникають у мусульманський світ, цікаво дослідити питання про віддзеркалення та оцінку у фольклорі традиційної ролі жінки і ставлення до неї чоловіка, що допоможе не тільки краще пізнати аксіологію минулого, але й акцентувати деякі її природоорієнтовані, доцільні, з погляду відтворення роду та впливу на наступні покоління, аспекти, можливо, вказати на деякі негативні риси трансформації гендерних ролей і функцій у сучасному світі та їхнього впливу на родинні й, ширше, універсальні цінності.

Актуальним є компаративний аналіз гендерної проблематики в арабських і східнослов'янських прислів'ях, з описом сформованих у пареміях образів чоловіка та жінки, визначенням їхнього статусу в суспільному й сімейному житті,

оскільки це дасть більш повне уявлення про універсальне та національне в культурі, аксіологічних засадах фольклору зокрема.

У статті вперше здійснено спробу порівняльно-зіставного аналізу традиційних гендерних ролей, зафіксованих у східнослов'янських та арабських прислів'ях.

В українській мові слова «чоловік» та «жінка» використовуються для позначення як статі, так і шлюбного статусу. Можна пояснити семантичний збіг тим, що «чоловіче» та «жіноче» знаходить реалізацію у родині, основне функціональне призначення (продовження роду) здійснюється після створення сім'ї («Доки чоловік не має жінки, доти не є чоловіком» [24, с. 125]).

У російській мові слова «муж» і «жена» мають таке значення: «1) Мужчина по отношению к женщине, с которой он состоит в официальном браке (к своей жене) 2) Мужчина в зрелом возрасте (устар.), а также деятель на каком-н. общественном поприще (высок.) <...> 1) Женщина по отношению к мужчине, с которым она состоит в официальном браке (к своему мужу) 2) То же, что женщина (в 1 знач.) (устар. высок.)» [21]. Тобто в російській мові збіг семантики при позначенні статі та сімейного статусу бачимо лише у слові «жена». У білоруській мові: «чалавек – муж; жанчына – жонка».

В арабській мові *rajul* – особа чоловічої статі, що досягла повноліття. Множина *rijāl* і *rijālāt* також має значення – видатні особистості свого народу. *Imraa* – «жінка», є жіночим родом слова «чоловік». Для позначення шлюбного статусу використовуються спільнокореневі слова «*zawj*» – все, що має пару свого роду, «*zawja*» – жінка чоловіка, тобто в арабській мові слово «жінка» (у значенні дружина) є похідним від слова чоловік (у значенні одруженого чоловіка) [33, с. 21–22]. Навіть на рівні семантики «дружина» визначається через «чоловіка», це типово для арабської традиційної родини, яка має маскулінну спрямованість, для жінки не передбачене само-

визначення, вона розкривається лише через реалізацію у ролі дружини. Таке положення закріплене споконвічним патріархальним устроєм арабського суспільства. Традиційно вважається, що «економічно незалежна жінка відсторонюється від домашніх обов'язків, розуміння моралі, відповідно, втрачає уявлення про честь, гідність і про своє призначення. Входячи до політики та суспільної діяльності, жінка привносить емоційну складову, що є неприпустимим, оскільки загрожує хаосом» [3, с. 5].

Такий погляд на становище жінки у суспільстві широко представлений в арабських прислів'ях: «Жінка виходить три рази: з утроби матері у світ, з будинку батька до будинку чоловіка, з будинку чоловіка у могилу» [24, с. 25], «Жінка лише служниця в домі, тільки вона не знає про це» [36, р. 17], «Жінка, яка чекає на добре ім'я, завжди вдома – так, наче вона кульгава» [37, р. 382].

Подібні прислів'я зустрічаємо і у східнослов'янському фонді, проте їх небагато: «Бабе дорога от печи до порога» (рос.) [6, с. 368], «Як світ світом не була й не буде баба війтом», «Бабам звідз неба не знімає, хоч і догори лежать» (укр.) [29, с. 400], «Гаспадынька, твая рэч глянь у печ» [25, с. 74], «Знай, баба, сваё крывое верацяно» [25, с. 75] (білор.). Якщо ситуація змінюється на протилежну, то такий стан речей вважається неприродним, висміюється та засуджується: «Слабкість чоловіків веде до влади жінок» [8], «Краще смертний вирок, ніж влада жінки» [1, с. 11], «Хто слухає жінку – стає як вона» [27, с. 325] (араб.), «Бабе спустишь, сам баба будешь» [28, с. 396] (рос.), «Іван носить плахту, а Настя булаву», «Горе тобі, воле, коли корова коле» [29, с. 401] (укр.), «Грошы не мякіна, баба не мужчына» [26] (білор.).

Примітною є спільна для прислів'їв обох культур думка про потенційну можливість зміни гендерної ролі, хоча це й алогічно. Якщо чоловік фемінізується, то жінка маскулінізується і неможливе уможливорюється. Доречно зауважити, що в

українському пареміофонді є прислів'я, у яких жінка виступає впливовою, сильною, визнається її право на прийняття важливих рішень: «Де жінки тільки горшки пильнують, там у хаті нелад і непорядки панують» [28, с. 69], «Чоловік рядить світом, а жінка чоловіком» [24, с. 127], «Один жіночий палець потягне більше, як ярем волів» [24, с. 128]. Отже, в українських прислів'ях висловлюється повага до жінки, навіть у зразку, аналогічному арабському «Жінка виходить три рази: з утроби матері у світ, з будинку батька до будинку чоловіка, з будинку чоловіка у могилу» [33, с. 25], – «Батьки глядять доньку до вінця, а чоловік – до кінця» [30, с. 71] ідеться про відповідальність і турботу чоловіка про дружину, натомість, в арабському акценти зміщуються на топос («будинок»), що окреслює кордони перебування в цьому світі та обмежену сферу впливу. Такий зміст українських паремій дослідники пояснюють історичними традиціями, які беруть початок за козацьких часів.

На українських землях за часів тривалого козакування чоловіків жінка змушена була брати на себе їхні обов'язки, а тому частково і права. У багатьох регіонах це було пов'язане з європейською традицією, особливо з містами, де діяло магдебурзьке право. Український патріархат був значно м'якшим порівняно, наприклад, з росіянами. Українка, на відміну від росіянки, була відносно незалежною від свекра та свекрухи. Вона мала спадок від батьків (материзну), яким ніхто не міг розпоряджатися, окрім неї. У арабів чоловік при одруженні робить багатий подарунок родині нареченої – «махр», ці статки залишаються у родині дружини на випадок її розлучення або ж вона розпоряджається ними на власний розсуд, для чоловіка вважається неприпустимим зазіхати на цю частину статків: «Той, хто взяв гроші у дружини, вважається багнукою та сином багна» [33, с. 24].

Перевага чоловіка починає позначатися і на перших етапах створення сім'ї, а саме – акцентується його цінність незалежно від зовнішності та особистих рис, цінне саме бажання чо-

ловіка взяти шлюб, як наприклад: «Солом'яний легінь золоту дівку бере» [18, с. 58] (укр.), «Есть девка серебряна, поискать парня глиняного» [6, с. 362] (рос.), «Мужык як шкарпэтка, абы жонка як кветка» [25, с. 60] (білор.), «Навіть якщо чоловік – вугілля, його присутність у домі – милість» [8] (араб.).

Загалом одруження та створення сім'ї в аналізованих культурах вважається обов'язковим і надзвичайно важливим моментом більшою мірою для жінки, адже статус заміжньої автоматично підвищує її суспільний статус (цей соціальний механізм покликаний гарантувати продовження роду, особливо простежується в арабському суспільстві), тому мати чоловіка для жінки було соціально схвалюваним, захищеним положенням, навіть якщо чоловік не відповідав ролі «захисника»: «Чоловік зі стебла краще, ніж сидіння» [8] (тобто перебування у статусі незаміжньої) (араб.), «Без мужа жена – всегда сирота» [6, с. 369], «Хоть лыками сшит, да муж», «Худ мой муженек, а завалюсь за него, не боюсь никого» [6, с. 368] (рос.), «Хоч мужичок з кулачок, – так мужня жона», «Сякий-такий, аби був – аби хліба роздобув» [29, с. 405] (укр.), «Сякі-такі, абы быу, каб на хлеб да на соль зарабіу» [25, с. 60], «Мужык хоць саламяны, такі лепше за таго, што няма» [25, с. 61] (білор.).

Патріархальні традиції простежуються в усталених висловах, що відтворюють традицію сприйняття жінки як речі. У східнослов'янських прислів'ях таке порівняння використовується для метафоризації певних якостей характеру, з метою їхнього окреслення. «Баба, что горшок: что ни влей – все кипит» [6, с. 351], «Семь топоров вместе лежат, а две прялки врозь» [6, с. 350] – в обох зразках – господарське начиння, у другому ідеться про неможливість для жінок дійти згоди, постійні чвари. «Жінка – лозинка: куди схоч похилиш» [29, с. 400] (укр.) – можливість керувати жінкою, її думками та волею. В арабських прислів'ях жінка асоціюється з господарським начинням для підкреслення сфери її впливу. «Жінка – як килим, щоб був чистим – треба час від часу вибивати» [13, с. 769]

(араб.): килим – необхідна у побуті річ, проте, щоб він слугував довше, його треба тримати у належному стані, тут бачимо вказівку на беззаперечну волю чоловіка. «Померла жінка подібна до розбитої жаровні» [1, с. 15] – з жаровнею пов'язана значна частина життя родини: вона готує їсти та зігріває, навколо неї гуртується родина, отже, зі смертю жінки відходить і звичний побут, звичне життя. Якщо помирає чоловік, повагу та згадку про нього дружина зберігає протягом життя, недарма існує застереження: «Не одружуйся із вдовою, вона буде думати про колишнього чоловіка та змішає тебе з гноєм» [39, р. 74]. Якщо чоловік нижчого статусу пропонував вдові родовитого вийти за нього, вона відповідала: «Не буду ставити віслиюка на місце коня» [39, р. 71], якщо вдові казали, що син може гідно зайняти батьківське місце, вона відповідала: «На місці виколотого ока – діра» [39, р. 89], тобто втрата чоловіка сприймалася як непоправна.

Цікаво, що в арабських прислів'ях дискримінація за гендерним чинником виявляється навіть на формальному рівні: дуже часто присутні маркери жіночого роду, коли мова йде про нерозумну поведінку, приречену на невтішні наслідки: «Сліпа веде незрячу», «Вона шукає свого сина – а він у неї на колінах» [35, р. 34], «Пішла тихо помочитися, закінчила під барабанами», «Облаштувала захисток спереду, а холод підступив ззаду» [35, р. 29].

Загалом жіночий розум у прислів'ях недооцінюється, підкреслюється інтелектуальна перевага чоловіків. Порівняймо: «У жінки волос довгий, а розум короткий» [6, с. 328], «У жінки половина розуму», «...чверть розуму» [36, р. 18], «У кожної двадцятої жінки розум знавіснілої курки» [27, с. 327] (араб.), «Волос долог да ум короток» [6, с. 350] (рос.), «Жінки довге волосся мають, а розум короткий» [29, с. 401] (укр.), «Волас доўгі, ум кароткі» [25, с. 77] (білор.). Проте серед східнослов'янських прислів'їв є багато таких, що підкреслюють винятковість жіночого розуму, порівняно із чоловічим, зокрема такі його

ознаки, як інтуїтивність, всеосяжність, емотивна складова: «Женский ум стоит многих дум» [28], «Женский ум многодум, за все возьмется, нигде не споткнется», «Бабы глаза в землю смотрят, а разум на милоу вперед видит», «Девка ничего не знает, а все разумеет» [15, с. 238] (рос.)

Дуже часто жіночий розум пов'язують з хитрістю, це чи не єдине, у чому чоловік поступається жінці: «Жіноча підступність перемагає чоловічу», «Мій хазяїн хитрий – він рахує м'ясо, але моя хазяйка хитріша – вона ріже його на шматки» [8] (араб.), «Лукавой бабы и в ступе не истолчешь» [6, с. 368] (рос.), «Треба довго калатати, щоб бабу ошукати», «То й не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка» [29, с. 402] (укр.), «Перехітрыў бы жонку, ды сама з хітрай старонкі» [25, с. 72] (білор.). Тому жінкам не можна довіряти: «Не довіряй жінці, коли вона молиться, та сонцю, коли воно сідає», «Жінки як гроші – немає їм довіри» [13, с. 31–32] (араб.), «Лучше в утлой ладье по морю ездить, чем жене тайну поверить» [6, с. 369] (рос.), «Жінці всієї правди не відкривай!», «Не вір жінці, як чужому собаці» [29, с. 402] (укр.), «Не вер жонцы дома, а кабыле ў дарозе» [25, с. 72] (білор.).

Хитрість, підступність – це риси, що розкривають інфернальну сутність жінки. Її зв'язок з нечистою силою, диявольська природа дуже часто підкреслюються у прислів'ях: «Жінки – то тенета диявола» [39, р. 330], «Сатана сказав: я знаю чоловіків та навчаю жінок» [39, р. 327] (араб.), «Баба и бес – один у них вес», «Куда черт не поспеет – туда бабу пошлет» [6, с. 369] (рос.), «Баба та чорт то собі рідня», «Бабу й чорт не змудрує» [29, с. 402] (укр.), «Кожная баба – ведзьма», «Баба з пекла родам» [25, с. 76] (білор.). Отже, жіноче асоціюється з безладом, засиллям гріховного – «Баба блудит, а деду грех», «Бабы то промыслы, что неправые помыслы» [6, с. 368] (рос.), «Де дідько не посіє – там ся баба вродить» [29, с. 401] (укр.), «Дзе баба панам, там чорт камісарам» [25, с. 53] (білор.), а встановлення чоловіком влади над жінкою уособлює подолання тем-

них сил, встановлення порядку та шлях до праведного («Муж в дому, что глава (крест) на церкви» [6, с. 368] (рос.), «Там Бог раюе, дэ жонка мужыка шануе» [20, с. 209] (білор.)). В арабській культурі вважається, що «Жінки неповноцінні для розуміння релігії» [39, р. 65], водночас: «Якщо слуга Аллаха одружується – його релігія наполовину вдосконалюється» [39, р. 68] (тобто відтепер він не тільки сам вдосконалюється, морально зростає, але й відповідає за моральне виховання дружини). Отже, неспроможність жінки опанувати вищі чесноти, компенсується тим, що чоловік скеровує її поведінку відповідно до норм, освічує її у розумінні релігії.

Звичайно, світлий бік жіночої сутності, її чесноти також розкриваються у прислів'ях, передусім це духовність, емоційна теплота, здатність давати розраду та захисток: «Жінка наповнює будинок життям», «Жінка – окраса дому» [13, с. 769], «Гарна жінка – порятунок життя» [8] (араб.), «Женская душа, что солнце – всех обогреет», «Честная жена для супруга душа, а с хорошим умом и для всех хороша» [15, с. 338] (рос.), «Жінка – тепла пола чоловікова», «Добра жінка – кам'яна стінка», «Чоловік у домі – голова, а жінка – душа» [30, с. 180] (укр.), «Жончына дабро, што ўзімку цяпло» [26, с. 66] (білор.).

Якщо порівняти риси, що цінуються у жінках, то в арабських прислів'ях на перший план виступає краса: «Одружуватися з жінкою або за красу, або за чарівність» [35], «Їж тільки яблука, одружуйся лише з красунею» [39, р. 326], «Гарна жінка заслуговує на те, щоб вести за собою місто» [35], «Одружуйся з красунею та насолоджуйся» [39, р. 326], «Жінки більше воліють бути красивими, ніж бути розумними, бо знають, що чоловіки більше дивляться, ніж думають» [8] (це сучасне прислів'я від студента-марокканця, його зміст зводиться до того, що жінки розумні, проте вони роблять вибір на користь краси, адже вона цінується більше), «Краса чоловіка в його розумі, розум жінки в її красі» [39, р. 65] (протилежне в українському прислів'ї – «Хто жениться з красою, той буде

жити з бідною» [24, с. 120], хоча й серед східнослов'янських є багато прислів'їв, що акцентують жіночу красу: «Красна девка в хороводе, как маков цвет в огороде» [15, с. 238], «З гарною одружиться – есть на кого подивиться!» [17], «Личко дівку віддає» [29, с. 394], «Де красна молодиця, там ясна світлиця» [24, с. 206]). Серед таких рис варто також назвати родовитість («Бери дівчину гарного роду, навіть якщо боїшся розміру махра», «Бери родовиту, навіть якщо вона покривається рогожкою» [13, с. 326], «Шлюб з шляхетною жінкою – сходинка до почестей» [2]) та скромність («Скромність жінки вабить більше, ніж її краса», «Справжня краса жінки в сумирності характеру» [8], «Жінка без сором'язливості, наче їжа без солі» [2]).

Цікаво, що прислів'я, еквівалентне останньому, є й в східнослов'янському фонді, але у ньому зазначається інша жіноча риса: «Баба без характера, что хлеб без соли» [6, с. 351], подібне «Люблю девку за издевку» [15, с. 240], «Жена без грозы – хуже козы» [6, с. 371] (рос.), «Жінка без норову, що їжа без солі» [24, с. 206] (укр.). Норовливість, сила характеру вважаються у ґендерній культурі східних слов'ян невід'ємною частиною жіночої природи, особливістю, що вабить. Також цінуються працьовитість («Не хвали жену телом, а делом» [6, с. 340] (рос.), «З лица роси не пити» [30, с. 133] (укр.), «Не глядзі бела, абы б рабоча была» [25, с. 27] (білор.)), приязність, добра вдача («С доброй женой сполгоря и горе» [15, с. 339] (рос.), «Добра жінка і лихого чоловіка направить» (укр.) [29, с. 400], «Добрая жонка – вянец, а ліхая – канец» [25, с. 71] (білор.)). У слов'янському фольклорі більше, ніж у фольклорі арабів, акцентується працьовитість жінки, вона займалася не лише хатньою роботою: є приклади, на відміну від арабського фольклору, про роботу жінки у полі, на городі (поза домом та підвір'ям): «В поле Маланья не ради гулянья, а спинушку гнет для запаса вперед» [6, с. 18] (рос.), «Вибирай дружину не в хороводі, а на городі» [30, с. 180] (укр.), «Баб тады людзьмі завуць, як у поле ідуць» [25, с. 74] (білор.), саме працьовитість

жінки була одним з вирішальних чинників для чоловіка при виборі майбутньої дружини.

Як уже зазначалося, суспільний статус жінки підвищується, коли вона вступає у шлюб, що є бажаним, проте надскладним психологічним моментом. Українське прислів'я «Тричі людина дивна буває: родиться, жениться, помирає» [17] співвідносить вступ до шлюбу з перехідним етапом життя, надважливим для його гармонійного плину. Перехід завжди супроводжується конфліктом за полюсами «відоме / нове» – «рідне / чуже». Прощання зі звичним укладом життя та прийняття нових правил уособлюється в образі свекрухи, супровідними смислами якого у прислів'ях є «ворожість», «відторгнення»: «Свекровь кошку сечет, а невестке наветки дает» [15, с. 788] (рос.), «Хата чужая, як свекруха лихая» [29, с. 428] (укр.), «Свякроў пся кроў» [25, с. 96] (білор.), «Принять свекрови невестку, все равно, что дьяволу войти в рай» [34, с. 106] (араб.). В арабському прислів'ї акцентується неможливість встановлення мирних відносин між невісткою та свекрухою, у східнослов'янському фольклорі ці стосунки змальовані глибше та драматичніше, в них присутній компонент «взаємовідторгнення», але не так категорично, як в арабському, змальоване «неприйняття». Свекруха «оберігає» домашнє вогнище від вторгнення «чужинки»: «Свекровь на печи, что собака на цепи» [15, с. 788] (рос.) (під піччю, згідно з традиційним віруванням, жили душі предків, символ роду), отже, нарікання свекрухи є частиною своєрідного обряду ініціації – входження молодої дружини до нової сім'ї, залучення її до традицій роду, прийняття її як «своєї». Дослідник П. Будівський зауважує щодо образу свекрухи у ліричних піснях, його думку можна використати для характеристики його у східнослов'янському фольклорі в цілому: «У піснях любляча до самозабуття своїх дітей мати, і ненавидяча всією душею невістку свекруха – це дві сторони однієї ж особи, звернені до свого та чужого» [4, с. 35].

Найвищий ціннісний статус жінка отримує, коли стає матір'ю. Мати виступає в ролі своєрідного абсолюту: «Мать всякому делу голова» [6, с. 362], «Без матки пчелки – пропащие детки» [15, с. 520], «У світі правди – тільки рідна мати» [29, с. 415], «Одна мати – вірна порада», «Бог не годен всюди бути, тому маму сотворив» [30, с. 187], «Матчына малітва з дна мора дастане» [25, с. 80]. Для арабських традицій післяісламського періоду також характерне надзвичайно шанобливе та поважне ставлення до жінки-матері: «Більше всіх прав над жінкою у її чоловіка, більше всіх прав над чоловіком у його матері» [11, с. 66], «Рай під ногами матерів» [11, с. 67]. Отже, жінка отримує найвищу цінність в іпостасі матері, як уособленні вселенської мудрості, аксіологема «мати» здебільшого не отримує негативних оцінок у пареміях.

Говорячи про негативні конотації арабських та східнослов'янських паремій про жінок, треба зауважити, що частина прислів'їв уже не побутує настільки активно, як за часів появи цих текстів. Записуючи арабські прислів'я від носіїв мови (вік опитуваних – 17–20 років), автор статті пропонувала проінтерпретувати зміст паремій про жінок з негативною конотацією, що увійшли до складу виданих збірників. Більшість текстів була невідома опитуваним, вони відзначали звороти, що не використовуються у сучасній арабській мові: прислів'я не осучаснюються на рівні форми, а отже, його змістове наповнення не актуалізується, що демонструє часткове відторгнення патріархальної моралі у суспільстві.

Матеріали, надані опитуваними студентами з різних країн арабського світу, що навчаються у Запорізькому державному медичному університеті (2018–2019 рр.), – нечисленні, проте в них актуалізована думка про важливість жінки в житті родини та нації: «За кожним щасливим чоловіком – жінка, що не залишає посмішки на своїх губах», «Хороша дружина і гарне здоров'я – два найбільші скарби чоловіка», «Хочеш дізнатися про розвиток нації – подивися на її жінок» тощо. Також

чітко відстежувалася тенденція: у прислів'ях, записаних від юнаків, переважала іронічна оцінка жінки («Після преси жінки – найкращий спосіб передати новини», сучасний варіант, який засвідчує про розширення інтересів жінок та їх вихід за межі родини. «Один раз уподобала своє обличчя, а кішка його подряпала» та ін.). Натомість дівчата транслюють прислів'я, у яких висвітлюються жіночі чесноти («Жінка, що дбає про себе – прекрасна», «Одружуйся з доброю жінкою, щоб прожити гарне життя», «Жінка, що отримує прибутки від своєї праці, має золоті руки»), та зразки, що в них ставиться під сумнів першочерговість краси («Краса обличчя не вічна, на відміну від доброго серця», «Краса жінки – її розум» (у російському фольклорі «Краса до венця, а життя до кінця»)). Цей факт свідчить про позитивні зрушення у вирішенні жіночого питання в арабському суспільстві, як і сам факт отримання жінками вищої освіти, ще й за кордоном, підготовка їх до лікарської практики, отже, до постійного спілкування з людьми різної статі та віку.

Аналіз арабських та східнослов'янських прислів'їв довів, що андроцентрична концепція закладена в аксіології пареміологічного фонду обох культур. В арабській культурі негативні конотації, пов'язані з жінкою, виявляються як на формальному, так і на функціонально-змістовому рівнях. У східнослов'янських прислів'ях підлегле становище жінки акцентується менше, особливо в українських, що пов'язано зі значною роллю жінки у громадському житті ще за часів козацтва.

Серед акцентованих у пареміях жіночих вад домінують інтелектуальна недолугість, підступність, гріховна природа. Серед чеснот – у арабських прислів'ях фізична краса, духовність, скромність; у східнослов'янських – фізична краса, працьовитість, емоційний інтелект, сила характеру (здебільшого в українських).

Найбільшу кількість позитивних конотацій має аксіологема «мати», яка практично не отримує негативних оцінок. Важли-

вим є той факт, що дискримінаційний контекст, який переважає в прислів'ях про жінок, негативно сприймається сучасною арабською молоддю, що свідчить про занепад маскулітних тенденцій при визначенні ролі жінки в сім'ї та соціумі.

СПИСОК ІНФОРМАНТІВ

1. Куссай Дінарі, 1995 р. н., народився у м. Міглаві (Туніс). Запис 25.04.2018.

2. Діа Мохамед Берребах, 1995 р. н., народився у м. Гафса (Туніс). Запис 25.04.2018.

3. Абдссамад Танжі, 2000 р. н., народився у м. Хурібга (Марокко), студент Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету. Запис 28.03.2019.

4. Нуеман Ахмед Мумні, 2000 р. н., народився у м. Касабланка (Марокко), студент Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету. Запис 28.03.2019.

5. Ліна Зархлул, 2001 р. н., народилася у м. Касабланка (Марокко), студентка Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету. Запис 28.03.2019.

6. Аміна Ідріссі, 2002 р. н., народилася у м. Уджа (Марокко), студентка Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету. Запис 28.03.2019.

7. Іман Ушхі, 1997 р. н., народилася у м. Агадір (Марокко), студентка Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету. Запис 24.01.2019.

8. Мадіха Муда, 2002 р. н., народилася у м. Мохаммедія (Марокко), студентка Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету. Запис 24.01.2019.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аль-Амед Хани. Образ женщины в иорданских народных пословицах. Амман, 2005.
2. Арабские крылатые выражения. *Арабские пословицы, поговорки и крылатые слова* / под ред. Мезенцевой Е. В. Харьков, 2012. 221 с. URL : <https://coollib.com/b/262523/read>.
3. Барбар Мохаммад Абдел-Рахим. Женщина в арабской культуре : дис. ... канд. культурологических наук. Санкт-Петербург, 2005. 149 с.
4. Будівський П. О. Українська народна лірика про сім'ю та побут. Київ, 1993. 129 с.
5. Годзь Н. Культурні стереотипи в українській народній казці : автореф. дис. ... канд. філософськ. наук. Харків, 2004. 19 с.
6. Даль В. Пословицы русского народа. Москва, 1957. 991 с.
7. Демедюк М. Образ жінки у казковій прозі Західної України кінця ХІХ – початку ХХ століття (за матеріалами «Галицьких народних казок» в упорядкуванні Івана Франка). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2011. Вип. 55. С. 130–135.
8. Записи арабських прислів'їв українською та російською від носіїв мови. Зап. Завгородня Д. О. *Матеріали особистого архіву автора статті*. 2018–2019 рр.
9. Ким А. Гендерные стереотипы в паремиях корейского и русского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Алматы, 2010. 30 с.
10. Кухарева Е. Национальный менталитет в зеркале арабских пословиц. Исследование проблемы взаимосвязи и взаимозависимости языка и национального менталитета с лингвистической точки зрения. Гамбург, 2011. 262 с. URL : <https://mgimo.ru/upload/iblock/fb6/fb6c3fe6f5f8dc43cb164183adcaa677.pdf>.
11. Кухарева Е. Образ женщины в арабских пословицах и поговорках. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия Лингвистика. Арабский язык*. 2013. № 3. С. 72–80.
12. Куцик О. Концептуалізація образу жінки в українській та російській пареміології. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2015. С. 131–140.
13. Любани Хусейн Али. Сборник палестинских пословиц. Бейрут, 1999.
14. Лясовіч С. Канцэпты рэпрэзентацыі жанчыны ў беларускім парэмініку. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки*. 2017. Вып. 2. С. 102–107.

15. Мокиенко В., Никитина Т., Николаева Е. Большой словарь русских пословиц. Москва, 2010. 1024 с.

16. Мушкетик Л. Г. Жіночі персонажі української чарівної казки. *Народознавчі зошити*. Львів, 2016. Вип. 3. С. 686–695.

17. Народ скаже – як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / упоряд. Н. С. Шумада. Київ : Веселка, 1985. URL : chtyvo.org.ua.

18. Народні прислів'я та приказки / упоряд., передмова М. К. Дмитренка. Київ, 1999. 180 с.

19. Науменко Д. Концепт «жінка» в українських прислів'ях та приказках. *Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Миколаїв, 4 червня 2014 р.)*. Миколаїв, 2014. С. 72–76.

20. Ничипорчик Е. К вопросу о закономерностях объективации духовных ценностей в паремиях. *Славянская мифология и этнолингвистика : сб. науч. ст.* Гомель, 2015. С. 204–207.

21. Ожегов С., Шведова Н. Толковый словарь. Москва, 1949–1992. URL : <https://dic.academic.ru/contents.nsf/ogegova/>.

22. Павленко І. Гендерні особливості фольклору «країни козаків». *Гендерні студії в літературознавстві : навчальний посібник* / за ред. В. Л. Погребної. Запоріжжя, 2008. С. 20–31.

23. Павленко І. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини: буття у просторі та часі : монографія. Запоріжжя, 2006. 243 с.

24. Плав'юк В. Приповідки або українсько-народня філософія. Едмонтон, 1946. 369 с.

25. Прыказкі і прымаўкі : у дзвюх кнігах. Кн. 2 / уклад. А. С. Фядосік. Мінск, 1976. 616 с.

26. Санько З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем. Мінск, 1991.

27. Таха Джамана. Энциклопедия лучших афоризмов и пословиц. Аль-Мамлякату ль-арабийя ас-Саудийа, 2002.

28. Уваров Н. Энциклопедия народной мудрости. Москва, 2009. 1601 с.

29. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис, упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ, 1993. 768 с.

30. Українські прислів'я та приказки / упоряд. В. С. Мишанич, М. М. Пазяк. Київ, 1984. 391 с.

31. Филиппенко Е. Образ мужчины и женщины в пословично-поговорочном фонде разных языков. *Вестник ЮУрГУ*. 2005. Вып. 11. С. 61–65.

32. Хакимова Г. Гендерный фактор в английских поговорках в сопоставлении с русскими : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Уфа, 2003. 24 с.
33. Шайхуллин Т. А. Русские и арабские поговорки с компонентом-наименованием родственных отношений: концептуальносемантический и этнокультурный аспекты : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Казань, 2012. 48 с.
34. Abdelkrim Zebiri. Recueil, traduction et analyse semio-narrative d'un corpus de productions orales constantinoises: «les proverbs». Republique Algerienne Democratique, 2006–2007.
35. Azhar Jasim Ali Al-Zubeidi. Patriarchal Concepts of Woman in English, and Arabic. *Proverbs Conference: The 18th Yearly Conference of the College of Basic Education*. Baghdad, Iraq. May 2017. URL : https://www.researchgate.net/publication/330778616_Patriarchal_Concepts_of_Woman_in_English_and_Arabic_Proverbs.
36. Meryem Fati. The Representation of Women in Moroccan Proverbs. Rabat, 2013. URL : https://www.researchgate.net/publication/271262718_The_representation_of_women_in_Moroccan_proverbs.
37. Schipper M. Never Marry a Woman with Big Feet: Women in Proverbs from Around the World. New Heaven Yale University Press, 2003. 422 p.
38. Suaad Ambu-Saidi. A gender and language analysis of omany proverbs. Florida, 2010. URL : <https://ufdc.ufl.edu/UFE0041733/00001>.
39. Wit and wisdom in Morocco / a study of native proverbs by E. Westermarck. London, 1930.

REFERENCES

1. AL-AMED Hani. *The Image of a Woman in Jordanian Folk Proverbs*. Amman, 2005 [in Russian].
2. MEZENTSEVA, Elena, ed. Arabic Aphorisms. *Arabic Proverbs, Sayings and Aphorisms*. Kharkov, 2012, 221 pp. Available from: <https://coollib.com/b/262523/read> [in Russian].
3. BARBAR Mohammad Abdel-Rahim. *A Woman in Arabic Culture*: Candidate's Thesis. Saint-Petersburg, 2005, 149 pp. [in Russian].
4. BUDIVSKYI, Petro. *Ukrainian Folk Lyrics about Family and Life*. Kyiv, 1993, 129 pp. [in Ukrainian].
5. HODZ', Nataliya. *Cultural Stereotypes in Ukrainian Folk Tale*: Extended Abstract of Candidate's Thesis. Kharkiv, 2004, 19 pp. [in Ukrainian].

6. DAI, Vladimir. *Proverbs of the Russian People*. Moscow, 1957, 991 pp. [in Russian].
7. DEMEDIUK, Maryna. The Image of a Woman in the Fairy Tale Prose of Western Ukraine in the Late 19th – Early 20th Century (After the Materials of ‘Halician Folk Tales’, compiled by Ivan Franko). *Bulletin of Lviv University. Philological Series*. Lviv, 2011, 55, 130–135 [in Ukrainian].
8. ZAVHORODNIA, D. The Records of Arabic Proverbs in Ukrainian and Russian from the Native Speakers. *Materials of the Personal Archives*. 2018–2019 [in Ukrainian, Russian].
9. KIM, Anastasiya. *Gender Stereotypes in Korean and Russian Paremies: Extended Abstract of Candidate’s Thesis*. Almaty, 2010, 30 pp. [in Russian].
10. KUKHAREVA, Elena. *National Mentality in the Mirror of Arabian Proverbs. The Research of the Problem of Correlation and Interdependency of the Language and National Mentality from the Linguistic Point of View*. Hamburg, 2011, 262 pp. Available from: <https://mgimo.ru/upload/iblock/fb6/fb6c3fe6f5f8dc43cb164183adcaa677.pdf> [in Russian].
11. KUKHAREVA, Elena. *The Image of a Woman in Arabic Proverbs and Sayings. Bulletin of the Peoples’ Friendship University of Russia. Linguistics Series. Arabian Language*. 2013, 3, 72–80 [in Russian].
12. KUTSYK, Olena, Mariya KOLECHKO. Conceptualization of the Image of a Woman in Ukrainian and Russian Paremiology. *Native Word in Ethno-Cultural Dimension*. Drohobych, 2015, pp. 131–140 [in Ukrainian].
13. LIUBANI, Hussein Ali, compiler. *A Collection of Palestinian Proverbs*. Beirut, 1999 [in Russian].
14. LIASOVICH, Sviatlana. The Concepts of Woman Representation in Belarussian Collection of Proverbs and Sayings. *Bulletin of Polotsk State University. A Series, Humanities*. 2017, 2, 102–107 [in Belarussian].
15. MOKIENKO, Valeriy, Tatiana NIKITINA, Elena NIKOLAEVA. *A Large Dictionary of Russian Proverbs*. Moscow, 2010, 1024 pp. [in Russian].
16. MUSHKETYK, Lesia. Woman Characters of the Ukrainian Fairy Tale. *The Ethnology Notebooks*. Lviv, 2016, 3, 686–695 [in Ukrainian].
17. SHUMADA, Nataliya, compiler. *The People Say – as It will Be: Ukrainian Folk Proverbs, Sayings, Riddles, Patters*. Kyiv: Veselka, 1985. Available from: chtyvo.org.ua [in Ukrainian].
18. DMYTRENKO, Mykola, compiler, preface author. *Folk Proverbs and Sayings*. Kyiv, 1999, 180 pp. [in Ukrainian].
19. NAUMENKO, D. The ‘Woman’ Concept in Ukrainian Proverbs and Sayings. *The Ukrainian Studies Dimension in the Present-Day Science: Humanitarian*

Aspect: Materials of the Second All-Ukrainian Theoretical and Practical Conference (Mykolayiv, June 4, 2014). Mykolayiv, 2014, pp. 72–76 [in Ukrainian].

20. NICHIPORCHIK, Elena. On the Issue on the Regularities of the Objectification of Spiritual Values in the Paremies. *Slavic Mythology and Ethnolinguistics: Collection of Scientific Papers*. Gomel, 2015, pp. 204–207 [in Russian].

21. OZHEGOV, Sergei, Nataliya SHVEDOVA. *Explanatory Dictionary*. Available from: <https://dic.academic.ru/contents.nsf/ogegova/> [in Russian].

22. PAVLENKO, Iryna. *Gender Peculiarities of the 'Cossacks' Country' Folklore. Gender Studies in Literary Criticism: A Teaching Aid*. Edited by Viktoriya POHREBNA. Zaporizhzhia, 2008. pp. 20–31 [in Ukrainian].

23. PAVLENKO, Iryna. *Legends and Traditional Stories of the Lower Over Dnipro Lands: Existence in Space and Time: a Monograph*. Zaporizhzhia, 2006, 243 pp. [in Ukrainian].

24. PЛАVIUK, Volodymyr. *Magic Tales or Ukrainian Folk Philosophy*. Edmonton, 1946, 369 pp. [in Ukrainian].

25. FIADOSIK, Anatol, compiler. *Proverbs and Sayings in Two Books*. Minsk, 1976, 616 pp. [in Belarussian].

26. Z'MITSER, San'ko, compiler. *Small Russian-Belarussian Dictionary of Proverbs, Sayings and Phrasems*. Mensk, 1991 [in Belarussian].

27. TAKHA, Dzhamana. *Encyclopedia of the Best Aphorisms and Proverbs*. Al-Mamlyakat al-arabiyya al-Saudiya, 2002 [in Russian].

28. UVAROV, Nikolai. *Encyclopedia of Folk Wisdom*. Moscow, 2009, 1601 pp. [in Russian].

29. NOMYS, Matviy, compiler. *Ukrainian Proverbs and Sayings and so on*. Prefaced by Mykhailo PAZIAK. Kyiv, 1993, 768 pp. [in Ukrainian].

30. MYSHANYCH, Stepan, Mykhailo PAZIAK, compilers. *Ukrainian Proverbs and Sayings*. Kyiv, 1984, 391 pp. [in Ukrainian].

31. FILIPPENKO, Evgeniya. The Image of a Man and a Woman in the Fund of Proverbs and Sayings of Various Languages. *Bulletin of South Ural State University*, 2005, 11, 61–65 [in Russian].

32. HAKIMOVA, Hulnara. *Gender Factor in English Paremies in the Comparison with Russian: Extended Abstract of Candidate's Thesis*. Ufa, 2003, 24 pp. [in Russian].

33. SHAIKHULLIN, Timur. *Russian and Arabic Paremies with the Component-Name of Kindred Relations: Conceptual-Semantic and Ethnocultural Aspects: Extended Abstract of Doctor's Thesis*. Kazan, 2012, 48 pp. [in Russian].

34. ABDELKRIM, Zebiri. *Recueil, traduction et analyse semio-narrative d'un corpus de productions orales constantinoises: 'les proverbs'*. Republique Algerienne Democratique, 2006–2007 [in French].

35. AZHAR Jasim Ali Al-Zubeidi. Patriarchal Concepts of Woman in English and Arabic. *Proverbs Conference: The 18th Yearly Conference of the College of Basic Education*. Baghdad, Iraq. May, 2017. Available from: https://www.researchgate.net/publication/330778616_Patriarchal_Concepts_of_Woman_in_English_and_Arabic_Proverbs [in English].

36. MERYEM Fati. *The Representation of Women in Moroccan Proverbs*. Rabat, 2013. Available from: https://www.researchgate.net/publication/271262718_The_representation_of_women_in_Moroccan_proverbs [in English].

37. SCHIPPER, Mineke. *Never Marry a Woman with Big Feet: Women in Proverbs from Around the World*. New Heaven Yale University Press, 2003, 422 pp. [in English].

38. SUAAD Ambu-Saidi. *A Gender and Language Analysis of Omani Proverbs*. Florida, 2010. Available from: <https://ufdc.ufl.edu/UFE0041733/00001> [in English].

39. WESTERMARCK, Edward with the assistance of Sherif Abd-es-Salam El Baqqali. *Wit and Wisdom in Morocco. A Study of Native Proverbs*. 8vo, pp. 448. London: Routledge, 1930. 25 s. [in English].

SUMMARY

A comparative analysis of gender issues in Arabic and East Slavic proverbs is relevant, including the description of the image of the woman formed in the paremies, determination of her status in public and family life, as this will give a more complete picture of the universal and national folk culture, axiological principles of folklore.

Nowadays, when gender roles in European society are leveled and often reversed, when ideas of women's emancipation gradually, but not as actively, as in European culture, penetrate the Muslim world, it is interesting to explore the issues of reflection and appreciation of the women traditional role in traditional folklore, which will help not only to understand better the axiology of the past, but also to emphasize some of its nature-oriented, expedient in terms of reproduction and influence on future generations, perhaps point to some negative features of the trans-

formation of gender roles and functions in the modern world and their impact on family and, more generally, universal values.

The analysis of Arabic and East Slavic proverbs has shown that the androcentric concept is embedded in the axiology of the paremiological fund of both cultures. In Arabic culture the negative connotations associated with a woman are manifested at both formal and functional levels. In Eastern Slavic proverbs the subject of the position of women is less emphasized, especially in Ukrainian, which is related to the significant role of women in public life during the Cossack times. Among the women flaws intellectual incompetence, cunning and a sinful nature are accentuated in the paremies. Among the virtues there are physical beauty, spirituality, modesty in Arabic sayings; in the East Slavic: physical beauty, hard work, emotional intelligence, strength of character (in Ukrainian mostly).

The proverbs analysis has shown that the value 'women' has both positive and negative connotations; patriarchal concepts are embedded in both Arabic and East Slavic proverbs, the problem is of a general cultural nature, so that universal tendencies prevail in the women significance determination in family life and society.

Keywords: proverbs, gender, stereotype, axiologeme, man, woman.

ЗМІСТ

Фольклористичні аспекти сучасної славістики

<i>Новак Валянцина.</i> Калядна-навагодня і масленічн्या абрады, звичаї і песні жыхароў Чачэрскага раёна Гомельскай вобласці	3
<i>Кузьменко Оксана.</i> Досвід драматичної екзистенції людини в українському фольклорі періоду двох світових війн: концептуальний аспект.....	19
<i>Мушкетик Леся.</i> Народні погляди на війну та вояччину в українській фольклорній традиції	42
<i>Коваль-Фучило Ірина.</i> Війна тлумачень і війна у тлумаченнях в оповідях про примусові переселення із зон затоплення	61

Міжкультурний діалог славістики

<i>Карацуба Мирослава.</i> Чоловічі образи в народній баладі південних слов'ян: смислове й емоційне навантаження	71
<i>Гуменюк Віктор.</i> Акторські роботи Миколи Андрусенка в українському класичному репертуарі	92
<i>Іваннікова Людмила.</i> Сучасні фольклорно-етнографічні студії про українців Росії: від Башкортостану до Алтаю	109
<i>Церковняк-Городецька Олеся.</i> До історії побутування пісні «Іхав козак за Дунай»: українсько-німецькі паралелі	136
<i>Собора Юлія.</i> Жанрова типологія прислів'їв і приказок у теоретико-історичному аспекті.....	143
<i>Завгородня Дар'я.</i> «Волос довгий, а розум короткий»: гендерні стереотипи у східнослов'янських та арабських прислів'ях.....	156

3 архівних джерел

<i>Шалак Оксана.</i> Каленик Шейковський в історії української фольклористики: принципи фіксації та видання фольклору, методика дослідження.....	181
--	-----